

УДК 343.85:343.544

К.С. СНІСАРЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРОСТИТУЦІЯ, ЯК ВИД ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Ключові слова: девіантна поведінка, проституція, соціальна норма, моральність

Питання, що стосуються девіантної поведінки, носять міждисциплінарний і вельми дискусійний характер. Дослідження цього феномену вже довгий час викликає жвавий інтерес у психологів, соціологів, філософів, лікарів, педагогів, юристів та працівників правоохоронних органів.

Проблеми, пов'язані з вивченням проституції, як соціально-негативного явища, поведінки, яка відхиляється від норми, свого часу були предметом дослідження таких вчених як: І.О. Бандурка, Н.Л. Волкова, Л.С. Кучанська, А.В. Ландіна, О.В. Надьон, А.В. Плотнікова, Є.В. Фесенко, Н.В. Уханова, О.М. Федик, Т.А. Шевчук, С.В. Шлик, А.Є. Шпаков, С.С. Яценко та ін. Звідси, метою даної статті є з'ясування суті та змісту девіантної поведінки, а також встановлення того, чи являється проституція її видом.

Девіантність – загальний термін, який означає відхилення від соціальних норм. Загалом, термін «девіація» (пізньолат. *deviatio*, від лат. *devio* – ухилиюсь з дороги) вперше у науковий обіг було введено німецьким вченим Ф. Мюллером у 1864 р. Вивчення девіантності ґрунтується на 2-х різних точках зору. Перша – розглядає девіантність як незвичайне, але при цьому стійке відхилення від статистичних норм. Іншими словами, девіантним вважається стійкий образ дій, поведінки або мислення, який не є типовим для загальної популяції. Згідно ж з іншою поширеною позицією, девіантність визначається через одиничні критичні події. Випадки незвичайної і надто активної поведінки, що характеризуються безумством і насиллям, слугують ілюстрацією цієї точки зору. Погляд на девіант-

ність, як на критичну подію, лежить в основі юридичних визначень девіантності [1, с.34].

Зарубіжні дослідники (Дюркгейм, Клагес, Мертон, Смелзер, та ін.) визначають девіантність, як відповідність або невідповідність соціальним нормам – сподіванням. Тож, девіантною є поведінка, яка не задовольняє соціальних сподівань суспільства [2, с.150].

Очевидна складність визначення розглядуваного поняття обумовлена, перш за все, його міждисциплінарним характером. На теперішній час термін використовується у двох значеннях. У значенні «вчинок, дії людини, які не відповідають офіційно встановленим або тим, які фактично склалися в даному суспільстві нормам» девіантна поведінка виступає предметом психології, педагогіки та психіатрії. Та у значенні «соціальне явище, яке виражається у відносно масових та стійких формах людської діяльності, не відповідаючи офіційно встановленим або фактично існуючим в даному суспільстві нормам та сподіванням» воно є предметом соціології, права, соціальної психології.

Визначення поняття передбачає виділення суттєвих ознак явища. Тому доцільним буде вказати ті специфічні особливості девіантної поведінки особистості, за допомогою яких ми можемо відрізнити її від інших феноменів. Так, О.В. Замановська [3, с.10–11] виділяє ряд ознак девіантної поведінки (загалом, як такої), ми ж поруч із загальними ознаками розкриємо їх зміст щодо проституції.

1. *Девіантна поведінка особистості – це поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим чи офіційно встановленим соціальним нормам.* Ставлення суспільства до проституції та проблем, пов'язаних з нею, завжди було негативним. В цьому плані поведінка проститутки розглядалася як девіантна, тобто така, яка суттєво відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм, не є типовою для суспільства. Ця поведінка суперечить громадській моральності, вона викликає осуд з боку основної частини спільноти. І причини цього слід шукати в економічних, соціально-політичних,

морально-етичних, культурно-виховних та інших площинах життя суспільства.

2. *Девіантна поведінка і особистість, яка її проявляє, викликають негативну оцінку зі сторони інших людей.* Це беззаперечно, на наш погляд, положення базується на тому, що проститутка, як носій негативних вчинків, поглядів з одного боку і всі інші люди суспільства, які не сприймають такий вид поведінки, як допустимий (а їх на багато більше, ніж носіїв девіантної поведінки, в даному випадку – осіб, які займаються проституцією) знаходяться в протиріччі і воно непримириме. Цей конфлікт потребує вирішення задля злагоди в суспільстві і його нормального функціонування.

3. *Особливістю девіантної поведінки є те, що вона наносить реальну шкоду як самій особистості, так і її оточенню.* Це положення закономірно, логічно витікає із попереднього. Дійсно, протиріччя між девіантною поведінкою проститутки і інших людей, що становлять основну частину суспільства, в кінцевому результаті проявляється в тому, що цьому ж таки суспільству наноситься реальна шкода. Але, з іншого боку, проститутка також є членом суспільства і її доля йому не байдужа. Таким чином, реальна шкода наноситься суспільній моральності і тут можна говорити про різні загрозливі тенденції цього явища (шкоду в економічному, соціально-політичному, ідеологічному, морально-етичному, виховному вимірі), а крім того, шкода наноситься і безпосередньо самій особистості проститутки, як носію девіантної поведінки в плані її руйнації.

4. *Розглядувану поведінку можна охарактеризувати як стійко повторювану (багатократну чи продовжувану).* Дійсно, обов'язковою ознакою проституції є систематичність, яка передбачає як кількісну, так і якісну характеристики. Девіантна поведінка проститутки являє собою лінію певної поведінки, яка точно відображає її сукупність, як продовжуваної в часі діяльності.

5. *Для того, щоб поведінку можна було кваліфікувати як девіантну, вона повинна уз-*

годжуватись із загальною спрямованістю особистості. Безсумнівним є положення про те, що проблема особистості злочинця є однією з основних у кримінології. Негативні фактори, які притаманні особистості проститутки, (її погляди, переконання, орієнтації, установки) дозволяють кваліфікувати її поведінку, як девіантну. Загальна спрямованість особистості проститутки носить яскраво виражений негативний, аморальний характер, що суперечить суспільним інтересам і категорично не сприймається, засуджується суспільством.

6. *Особливістю девіантної поведінки є те, що вона розглядається в межах соціальної норми.* Отже девіантну поведінку осіб, які займаються проституцією слід розглядати в межах умов, що історично склались в конкретному суспільстві, як негативну та аморальну. (Далі ми більш детально торкнемося питання щодо соціальної норми).

7. *Девіантна поведінка характеризується яскраво вираженою індивідуальною і віковою своєрідністю.* І це в повній мірі відноситься до осіб, які займаються проституцією, як носіїв особливостей девіантної поведінки. Особистість проститутки можна охарактеризувати за різними кримінологічними ознаками – соціально-демографічними, поведінковими, соціально-психологічними, рольовими та ін. При цьому ми виявимо цілий ряд яскраво виражених саме індивідуальних і вікових своєрідностей, наприклад, така тривожна тенденція, як омолодження особи проститутки, що призводить до втягнення у заняття проституцією неповнолітніх та малолітніх осіб.

Проаналізувавши ознаки девіантної поведінки та співставивши їх з характерними ознаками проституції можемо дійти до висновку, що остання є одним із видів девіантної поведінки, і ці поняття співвідносяться як загальне і окреме.

Загалом, девіантну поведінку можна поділити на дві групи:

1. Поведінка, що відхиляється від норм психічного здоров'я, тобто наявність у людини явної або схованої психопатології. Цю

групу, по-перше, складають особи, яких умовно можна віднести до третьої зони характерів, тобто астеніків, шизоїдів, епілептоїдів і інших психічно-ненормальних людей. По-друге, до цієї групи примикають особи з акцентуованими характерами, що теж страждають психічним відхиленням, але в межах норми.

2. Поведінка, що відхиляється від моральних норм людського співжиття і виявляється в різних формах соціальної патології – пияцтві, наркоманії, проституції та інше. Подібний вид девіантної поведінки виражається у формі правопорушень або злочинів. Якщо ці проступки незначні і не наносять великої шкоди суспільним відносинам, то до осіб, що їх вчинили, застосовуються заходи трудового чи адміністративного права. Правоохоронні органи в особі міліції і судових органів застосовують до девіантів заходи примусового характеру, а соціальні і медичні служби здійснюють з ними комплекс заходів для соціальної і психічної адаптації. Якщо ж девіант вчиняє злочин, то таке діяння кваліфікується згідно норм кримінального законодавства [4, с.109].

Для визначення того, чи є проституція відхиленням від соціальної норми, слід спочатку визначитись із її сутністю. Досліджуючи це питання, ми дійшли до висновку, що більшість вчених визначають соціальну норму, як: 1) загальнозначуще правило поведінки, при чому загальне значення визначається в самих широких межах (від невеликої групи до суспільства в цілому); 2) за цим правилом завжди стоїть санкція – від нагороди до покарання, схвалення чи критика; 3) норма містить постійну можливість відхилення (невиконання чи порушення), інакше вона була б незалежною від вибору суб'єкта; 4) суб'єктивна сторона норми проявляється не тільки у рішенні суб'єкта слідувати їй; 5) у очікуванні аналогічної поведінки від інших людей, тобто нормативній впорядкованості діянь оточуючих людей; 6) переплетіння соціальних зв'язків відображається у плюралізмі нормативних систем, що обумовлює постійну можливість конфлікту.

Таким чином, соціальну норму можна визначити як таку, що історично склалась у конкретному суспільстві межу, міру, інтервал допустимої (дозволеної чи обов'язкової) поведінки, діяльності людей, соціальних груп, соціальних організацій [5, с.74].

Серед усіх видів соціально-негативної поведінки найбільший інтерес, на нашу думку, становить саме аморальна поведінка – вона являє собою сукупність життєвих принципів, які історично склалися і розвиваються, поглядів, оцінок, переконань і основаних на них норм поведінки, які визначають і регулюють відносини людей один до одного, до суспільства, до держави, сім'ї, колективу, оточуючої дійсності.

Визначаючи межу між моральною та аморальною поведінкою слід зазначити, що згідно із Законом України «Про захист суспільної моралі», мораллю є система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість [6].

Право і мораль – найважливіші елементи життя суспільства, які завжди виступають у тісному зв'язку, характер якого визначається єдністю суспільних відносин, які склалися. Право не може розвиватися поза моральними категоріями гуманізму і соціальної справедливості, совісті і честі, добра і людської гідності, свободи і відповідальності, і тому право, яке виконує провідну роль у боротьбі з антиподами моралі, у першу чергу, з проявами злочинності, закріплює не тільки юридичні, а й моральні цінності, і цим сприяє їх утвердженню в реальних суспільних відносинах.

На думку одного із класиків психоаналізу Вільгельма Райха, «...мораль необхідна людству в тій мірі, в якій інстинкти справді загрожують спільному життю членів суспільства» [7, с.61]. За словами Августина, – мораль просить те, чого вимагає закон [8, с.116].

Мораль є одним із найважливіших соціальних інститутів, формою суспільної свідомості. Вона являє собою відому сукупність

життєвих принципів, поглядів, оцінок, які історично склалися, і оснований на них норм поведінки, які визначають і регулюють відношення людей одне до одного, до суспільства, сім'ї, колективу, оточуючої дійсності.

Мораль визначається як форма суспільної свідомості, в якій відображаються принципи, норми та правила, які регулюють взаємовідносини людей та діяльність соціальних систем в суспільстві. Саме визначення не встановлює відмінності між бажаними та реально діючими принципами, нормами та правилами взаємовідносин людей в суспільстві [9, с.124].

Кримінальне законодавство не стоїть осторонь питань, що стосуються захисту моралі. Так, у кримінальному кодексі України міститься цілий розділ XII, який має назву «Злочини проти громадського порядку та моральності». До цього розділу віднесені й діяння, пов'язані з організацією заняття проституції, до яких, зокрема відносяться: створення або утримання місць розпусти і звідництво та сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією. Сама ж проституція кримінально-караною не є, проте, вона відноситься до адміністративних правопорушень (ст.181-1 «Заняття проституцією» кодексу України про адміністративні правопорушення).

Специфіка моральних відносин у статевій сфері виражається в тому, що вони виникають на основі потреб і інтересів не тільки суспільства (а це характерно для моральних відносин взагалі), але і особистості. Така специфіка обумовлена їх міжособистісним характером, коли на перший план виходять не суспільні інтереси, а особисті.

Для того, щоб з'ясувати, яка девіація у статевій сфері являється негативною, необхідно розкрити зміст відповідних моральних вимог.

При визначенні змісту моральних вимог у статевій сфері розрізняють онтологічний, гносеологічний і соціальний аспекти дослідження даної проблеми. Узагальнення результатів дослідження дає можливість сформулювати положення про риси суспільної моральності у сфері статевих відносин:

- поєднує в собі моральні принципи, ідеї, на яких засновані відносини в межах певної соціальної групи, а також біологічні потреби конкретної людини;

- являється об'єктивною, так як заснована на об'єктивній потребі продовження роду;

- виступає як соціально-культурне явище, так як відображає особливості і рівень розвитку правової культури;

- відповідні правила поведінки розповсюджуються на всіх учасників соціальної групи і впливають на сферу міжособистісних відносин;

- ці правила поведінки взаємопов'язані і являють собою внутрішньо організовану систему дозволів і заборон у статевих відносинах;

- суспільна моральність у сфері статевих відносин не являється статичним явищем, вона динамічна. При цьому на зміст і характер розвитку впливають зміни у менталітеті, культурних традиціях.

Таким чином, суспільна моральність у сфері статевих відносин являється соціально-культурним явищем і представляє собою сукупність моральних принципів, ідей, на яких засновані статеві відносини в межах певної соціальної групи, а також біологічні потреби кожної людини. Відповідні ж правила поведінки являють собою внутрішньо організовану систему взаємопов'язаних дозволів і заборон [10, с.410].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що можна по-різному оцінювати соціальну сутність проституції, але, на наш погляд, соціальна негативність та аморальність цього явища безсумнівна. Говорячи про причинно-наслідковий зв'язок між явищем та наслідками, проституцію можна охарактеризувати, як каталізатор в ланцюгу проявів різноманітних негативних соціальних проявів, оскільки:

- по-перше, наносить суттєву шкоду суспільній моральності, яка охороняється Кримінальним Законом. Проституція призводить до скалічення психологічних людських якостей, впливає на моральний клімат суспільства. Вона неминуче призводить до моральної де-

градації особистості та до розриву соціально-корисних, зв'язків. Має вкрай негативний вплив на неповнолітніх членів суспільства. Все це сприяє розбещенню не лише особи проститутки, а й оточуючих (сюди можна віднести як осіб, які сприяють заняттю проституцією, так і інших осіб);

– по-друге, вона є суттєвим фактором поширення венеричних захворювань та СНІДУ, проститутки та їх клієнти вважаються традиційною групою ризику. Робота в секс-бізнесі завжди пов'язана із факторами, які сприяють інфікуванню – невикористання засобів профілактики, велика кількість партнерів, вживання алкогольних та наркотичних речовин та ін.;

– по-третє, спричиняє шкоду психічному і фізичному здоров'ю жінок, які займаються проституцією. Постійний страх за себе та свою сім'ю призводить до ряду захворювань психічного характеру. Через незахищені статеві контакти їм загрожують венеричні захворювання та СНІД, крім того, проститутки нерідко стають жертвами насильницьких посягань – зґвалтування, тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, розбійні напади і навіть вбивства;

– по-четверте, – проституція на сьогоднішній день являється сферою кримінального бізнесу, вона контролюється не лише одноособово сутенерами, а організованими групами із чітким розподілом ролей та ієрархічною структурою. Організація заняття проституцією – це добре організований налагоджений прибутковий кримінальний бізнес, який характеризується високим ступенем суспільної небезпечності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тимошенко В. І. Девіантна поведінка: сутність та мотивація / В. І. Тимошенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 5 (79). – С. 33–43.

2. Бреган А. В. Понятіє девіантного поведіння / А. В. Бреган // Беларусь в современ-

ных политических условиях: политико-правовые и социально-экономические аспекты устойчивого развития : материалы межвузовской науч.-практ. конф. : в 2-х т. Т. 2 (г. Минск, 21.03.2008 г.). – Минск : МВД Республики Беларусь ; Академия МВД, 2008. – С. 150–151

3. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / Елена Валерьевна Змановская. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издат. центр «Академия», 2006. – 288 с.

4. Квітка Я. М. Девіантна поведінка як соціально-психологічна і юридична проблема / Я. М. Квітка // Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 2 (м. Сімферополь, 7–8 грудня 2006 р.). – Сімферополь, – 320 с.

5. Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения как социальная социологическая теория / Я. И. Гишинский // Социологические исследования. – 1991. – № 4. – С. 71–75.

6. Закон України «Про захист суспільної моралі» // ВВР України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.

7. Варивода В. Адміністративно-правова протидія проституції: вирішення проблеми / В. Варивода // Право України. – 2005. – № 7. – С. 61–64.

8. Графский В. Г. Право и мораль в истории: проблемы ценностного подхода / В. Г. Графский // Государство и право. – 1998. – № 8. – С. 114–119.

9. Шипунова Т. В. Социальное исключение, отчуждение, насилие и агрессия как механизм воспроизводства девиантности / Т. В. Шипунова // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2005. – № 4. – С. 120–135.

10. Бандурка И. А. К вопросу о содержании негативной девиации общественной моральности в сфере половых отношений / И. А. Бандурка // Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності в дос-

лідженнях молодих вчених. – 2007. – Вип. 10. | – С. 408–411.

Снісаренко К. С. Проституція, як вид девіантної поведінки / К. С. Снісаренко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 835–840 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12ckcvdp.pdf>

Розглянуто основні підходи до визначення девіантної поведінки, окреслено її сутність та зміст. Встановлено, чи є проституція відхиленням від соціальної норми, чи є вона одним із видів аморальної поведінки, а також охарактеризовано її як вид девіантної поведінки.

Снісаренко К.С. Проституція, как вид девиантного поведения

Рассмотрены основные подходы к определению девиантного поведения, установлены его сущность и содержание. Определено, является ли проституция отклонением от социальной нормы, является ли она одним из видов аморального поведения, а также дана ее характеристика как вида девиантного поведения.

Snisarenko K.S. Prostitution, as a Type Deviant Behaviours

The main approaches to the definition of deviant behavior are considered, defined its essence and meaning. Determined whether prostitution is a deviation from the social norm, whether it is a type of immoral behavior, and described it as a form of deviant behavior.